

شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین افغان ساکن شهرک گلشهر مشهد

علی یوسفی^۱ سید مهدی موسوی^۲ آمنه سادات حسینی^۳

چکیده

شبکه‌های اجتماعی، بسیاری از مهم‌ترین جنبه‌های تجربه‌ی مهاجرتی مهاجرین را در بردارند. در این معنا مهاجرت می‌تواند به عنوان فرآیندی از ساختمان شبکه‌ای مفهوم‌بندی گردد که به آن وابسته است و به نوبه‌ی خود روابط اجتماعی موجود در آن فضا را استحکام می‌بخشد. پژوهش حاضر با توجه به اهمیت وضعیت، آثار و پیامدهای زندگی اجتماعی مهاجرین افغان به عنوان گروه اقلیتی که با نسبت جمعیتی زیاد در ایران اسکان یافته‌اند و همچنین فقدان تحقیقات و بررسی‌های کافی در این باره در صدد برآمده تا به بررسی ویژگی‌های شبکه‌ی اجتماعی این مهاجرین بپردازد.

این پژوهش سعی نموده تا با طرح تعاریف و مبانی نظری در رابطه با شبکه‌ی اجتماعی و استفاده از ویژگی‌های تفکیک شده‌ی شبکه در سه قالب ساختی، رابطه‌ای و کارکردی به شناسایی و تحلیل بهتر شبکه‌های اجتماعی مهاجرین افغان با ترکیب دوستان، خویشاوندان، همکاران و همسایگان دست یابد. روش تحقیق حاضر از نوع پیمایش بوده که با استفاده از ابزار پرسشنامه انجام پذیرفته است. جامعه‌ی آماری تحقیق شامل خانوارهای مهاجر افغان ساکن در شهرک گلشهر مشهد بوده که با استفاده از روش نمونه‌گیری به طریق تصادفی ساده به تعداد ۲۰ خانوار برآورد شده است.

نتایج پژوهش بیانگر آن است که به لحاظ خصوصیات ساختاری بیشترین سهم از شبکه‌ی کل را خویشاوندان و کمترین نسبت را همکاران تشکیل می‌دهند. اکثر اعضای شبکه‌ی مهاجران اعم از شبکه‌های خویشاوندی، دوستی، همسایگی و همکاری دارای پایگاه اجتماعی - اقتصادی پایین و تعداد بسیار کمی از آن‌ها از پایگاهی بالایی برخوردار می‌باشند. به لحاظ خصوصیات رابطه‌ای نیز، متغیر مدت آشنایی با شبکه‌ی کل حاکی از سابقه‌ی آشنایی طولانی مدت، بین فرد با اعضای شبکه‌ی کل داشته و زیادترین میزان صمیمیت عنوان شده مربوط به شبکه‌ی خویشاوندی و کمترین آن مربوط به شبکه‌ی همسایگی بوده است. به لحاظ خصوصیت کارکردی شبکه نیز، هر دو متغیر حمایت عاطفی و مالی بیانگر نقش و اهمیت فراوان شبکه‌ی خویشاوندی برای مهاجران پاسخگویان می‌باشد.

^۱. استادیار جامعه‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد

^۲. دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد

^۳. دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد

واژگان کلیدی: شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین افغان، ویژگی‌های شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین، حمایت اجتماعی.

مقدمه

انسان‌ها در خلأ زندگی نمی‌کنند؛ آنان در شبکه‌هایی از روابط منحصر به فرد زندگی می‌کنند که برای آن‌ها معنای زندگی، حمایت اجتماعی و فرصت‌های مختلفی را فراهم کرده و در سازگاری^۱ و ادغام‌شان با دنیای بیرونی ضروری می‌باشند (برون^۲، ۲۰۰۵). اگرچه مدت زیادی است که انسان-شناسان به ارزش شبکه‌های اجتماعی^۳ و اهمیت آن واقف شده‌اند با این حال تنها در حدود دو دهه است که تحقیقات جامعه‌شناختی و جمعیت‌شناختی مطالعه‌ی خود را بر روی شبکه‌های اجتماعی و ویژگی‌های آن هم‌چون تنوع شبکه^۴، نوع شبکه^۵، اندازه شبکه^۶، ترکیب شبکه^۷، نوع پیوند^۸ و مانند آن با عنوان رویکرد تحلیل شبکه اجتماعی^۹ به طور جدی آغاز نموده‌اند. این علاقه به حوزه‌ی شبکه‌های اجتماعی، به ویژه به عنوان نتیجه‌ی رشد نظری و تجربی در نظر گرفته می‌شود که برای برخی این نتیجه را به دست داده که شناخت شبکه‌های اجتماعی یکی از مهمترین تحولات اخیر و عمده در مطالعات مربوط به مهاجرت^{۱۰} است (فوئنتس و کوران^{۱۱}، ۲۰۰۰؛ به نقل از گزا^{۱۲}، ۲۰۰۴). این امر تا بدان جا جا پیش رفته که "آرانگو"^{۱۳} از اهمیت اغراق‌آمیز شبکه‌های اجتماعی برای مهاجرت سخن به میان آورده است (۲۰۰۴؛ به نقل از نبیل‌احمد^{۱۴}؛ ۲۰۰۸: ۱۲۸). هم‌چنین برخی دیگر از نظریه‌پردازان و محققین حوزه‌ی مهاجرت ادعا کرده‌اند که مهاجرت می‌تواند به عنوان فرآیندی از «ساختمان شبکه‌ای^{۱۵}» مفهوم‌بندی گردد که به آن وابسته است و به نوبه‌ی خود روابط اجتماعی^{۱۶} موجود در آن فضا را

---

1. Adaptation

2. Bruhn

3. Social Network

4 -Network diversity

5 - Network type

6 -Network size

7 -Network composition

8 - Type of tie

9 -Social network analysis perspective

10. Migration

11. Fuentes and Curran

12. Goza

13. Arango

14. Nabil Ahmad

15. Network Building

16. Social Relationship

استحکام می‌بخشد (پُرتس و بَچ^۱، ۱۹۸۵؛ به نقل از ورتوس^۲، ۲۰۰۹)؛ (فانر^۳، ۲۰۰۱؛ به نقل از نُبیل احمد؛ احمد؛ همان). در این معنا شبکه‌های اجتماعی به عنوان فرآورده‌های اجتماعی ادراک می‌شوند که افراد ساکن و اجتماعات موجود در جوامع فرستنده و دریافت کننده را به یکدیگر متصل می‌نماید، اتصال مهمی که امکان تبیین‌های دقیق‌تر را میسر می‌سازد نظیر این که برخی نواحی باعث به وجود آمدن تعداد بی‌شماری مهاجر می‌شوند در حالی که در نواحی مجاور آنها چنین پدیده‌ای مشاهده نمی‌شود. آن همچنین روشن می‌کند که چگونه جریان‌های مهاجرت می‌تواند پایدار گشته و مهاجران بالقوه را به مهاجران واقعی تبدیل نماید. (فیست^۴، ۲۰۰۰؛ میسی، آلرگن، دوراند و گنزالز^۵، ۱۹۸۷؛ به نقل از گزا، ۲۰۰۴: ۳)

افغانستان از جمله کشورهایی است که وضعیت نامساعد اقتصادی و اجتماعی و جنگ‌های طولانی، آن را به یکی از بزرگترین کشورهای مهاجرفرست تبدیل نموده است. به گفته‌ی "کریس جانسون" «از زمان تجاوز شوروی، جنگ در افغانستان باعث شد که بیش از ۶ میلیون نفر از مردم، از طریق مرزها به ایران یا پاکستان بگریزند» (جانسون^۶، ۲۰۰۴: ۶۶). بنا به گزارش‌های منتشر شده در سال ۲۰۰۴ تعداد مهاجرین افغانی ساکن در شهرهای ایران بالغ بر ۱۰۰۹۳۵۴ نفر شامل ۱۹۰۷۶۵ خانوار و ۱۱۳۲۰۱ مجرد برآورد شده است. مهاجرین مجرد عمدتاً در استان‌های تهران (۴۰٪)، اصفهان (۱۶٪)، فارس (۱۰٪)، سیستان و بلوچستان (۹٪)، قم (۸٪)، کرمان (۶٪) و خراسان (۳٪) زندگی می‌کنند. البته در خصوص استان خراسان باید گفت که شهر مشهد در این استان به لحاظ تعداد خانوارهای مهاجر مقام دوم را در کشور به خود اختصاص داده است. (عبّاسی‌شوازی، ۲۰۰۵: ۱۷). با توجه به محدودیت‌ها و مشکلاتی که این گروه اقلیت در انطباق کامل با جامعه‌ی مقصد با آن روبرو هستند از روابط و پیوندهای اجتماعی آنان، شبکه‌های اجتماعی با ویژگی‌ها و صفات خاصی شکل می‌گیرد که عدم توجه به این مقوله در کشور و توجه فراوانی که در دهه‌های اخیر در دیگر کشورها نسبت به این موضوع صورت گرفته است می‌تواند گواهی بر اهمیت موضوع باشد رک (گزا، ۲۰۰۴)؛ (گارسیا^۷،

1. Portes, Alejandro and Bach, Robert

2. Vertoves, Steven

3. Foner

4. Faist

5. Massey, Alarcon, Durand, and Gonzalez

6. Johnson

7. Garcia

۲۰۰۵). از جمله گتوهای پر تراکم مهاجرنشین در ایران، می توان از شهرک گلشهر مشهد نام برد؛ این شهرک در بخش شمال شرق شهر مشهد واقع شده است که در واقع منطقه‌ای حاشیه‌ای به حساب می‌آید. جمعیت این شهرک نزدیک به ۳۰۰۰۰۰ نفر و در قالب ۶۰۰۰۰ خانوار برآورد شده است (جمشیدیها و بابائی، ۱۳۸۱؛ ۷۳). همان‌گونه که روشن است ایران تعداد بسیار زیادی از مهاجرین افغانی را در خود جای داده، بنابراین انتظار می‌رود پدیده‌ی حضور مهاجرین خارجی و به‌طور خاص افغانه در ایران بیشتر مورد توجه محققین اجتماعی قرار گیرد، با این وجود تحقیقات بسیار معدودی درباره‌ی وضعیت و آثار ناشی از حضور آنها در ایران انجام گرفته و این امر ضرورت توجه به این پدیده‌ی اجتماعی را بیشتر می‌سازد که البته این ضرورت بنا به تجمع گسترده‌ی مهاجرین در شهر مشهد مضاعف می‌گردد.

هدف نوشتار حاضر این است که با تکیه بر داده‌های یک تحقیق پیمایشی در شهرک گلشهر مشهد، توصیف روشنی از کم و کیف شبکه‌های اجتماعی مهاجرین افغانی ساکن گلشهر را ارائه دهد.

تاریخچه‌ی مهاجرت افغان‌ها به ایران

مهاجرت افغان‌ها به ایران، از مدّت‌ها قبل به دلایل مختلفی از جمله مسائل اقتصادی و اشتراکات زبانی (دری) و دینی (اسلام) اتفاق افتاده است. (استراند^۲، ۲۰۰۴: ۲) شیعیان افغانی از چند صد سال قبل به منظور زیارت به ایران می‌آمده‌اند. اولین حرکت مستند افغان‌ها به ایران در سال ۱۸۵۰ مربوط به زمانی است که بیش از ۵۰۰۰ خانوار هزاره‌ی افغان به ایران مهاجرت کردند و در تربت‌جام و باخزر ساکن شدند. در طول حکومت تمرکزگرای امیر عبدالرحمان خان در افغانستان (۱۸۸۰-۱۹۰۳) ۱۵۰۰۰ خانواده (حدود ۱۶۸۰۰۰ نفر) در تربت‌جام در شرق مشهد ساکن شدند. پس از تصرف قدرت توسط رضاخان در حدود سال ۱۹۳۷، هزاره‌ها «خاوری» نامیده شدند و در مراسم و جشن‌های ملی ایرانی حضور داشتند. (عبّاسی‌شوازی و دیگران، ۲۰۰۵: ۱۰)، (عبّاسی‌شوازی و دیگران، ۲۰۰۵: ۱۶)

در این دوره همچنین افغان‌هایی برای اشتغال و کسب درآمد به ایران می‌آمدند به‌ویژه آن دسته از شهروندان افغانستان که در نزدیکی مرزهای ایران می‌زیستند یا بستگانی در این سوی مرز

---

1. Ghetto
2. Strand

داشتند، ایران را برای اقامت گذرا برمی‌گزیدند. پیوندهای فرهنگی دیرین نیز در این انتخاب بی‌تأثیر نبوده است. افغان‌ها در بخش‌های معینی از کشور ایران رفت و آمد می‌کردند و به خانواده‌ها و خویشاوندان خود در افغانستان کمک مالی می‌رساندند و شمار زیادی از آن‌ها پس از اندوختن سرمایه‌ی مورد نظر به کشورشان برمی‌گشتند در حالی که به سبب سهولت بازگشت به ایران، به اقامت دائم و همیشگی در ایران فکر نمی‌کردند. هجوم شوروی به افغانستان در سال ۱۹۷۹، گسترش جنگ داخلی، ویرانی شهرها و روستاها و قحطی، وسعت و پهنه‌ی این مهاجرت را تغییر داد. جمعیت انبوهی روستاها را ترک گفته و به کابل روی آوردند و شمار کثیری نیز افغانستان را رها کرده و به ایران و پاکستان مهاجرت کردند. (پهلوان، ۱۳۶۸: ۵۱۱)

بنابراین دومین حرکت عمده‌ی افغان‌ها به ایران، بعد از اشغال افغانستان توسط اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۷۹ تا ۱۹۸۹ اتفاق افتاد. بعد از مهاجرت به ایران، فقط حدود ۳ درصد از جمعیت افغان در اردوگاه‌ها ساکن شدند و بسیاری از آن‌ها اقامت‌شان را در شهرک‌های افغانی که به «مهمان-شهر» معروف و در حاشیه‌ی شهرهای ایران واقع بود، تثبیت کردند. بعد از عقب‌نشینی شوروی در سال ۱۹۸۹، بازگشت افغان‌ها از ایران به اوج خود رسید و ۱۳۰۰۰۰۰ افغان بین سال‌های ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۵ از ایران به افغانستان برگشتند. روند بازگشت داوطلبانه با وقوع خشونت دوباره، پایان پذیرفت. از سال ۱۹۸۹ زمانی که مجاهدین با حکومت مرکزی در جنگ بودند و بعد از سقوط کابل در ۱۹۹۲ زمانی که جنگ داخلی آغاز شد.

موج سوم حرکت به ایران و پاکستان با وقوع جنگ داخلی آغاز شد و این بار به‌ویژه قشر شهری و طبقه‌ی متوسط تحصیل‌کرده نیز مهاجرت نمودند (عبّاسی‌شوازی و دیگران، ۲۰۰۵: ۱۲-۱۱). چهارمین حرکت بزرگ افغان‌ها به ایران در پاسخ به حکومت سرکوبگر طالبان و نبرد بین طالبان و گروه‌های مخالف بین سال‌های ۱۹۹۴ و ۲۰۰۱ اتفاق افتاد (عبّاسی‌شوازی و دیگران، ۲۰۰۵: ۱۷).

پیشینه تجربی

اگرچه تحقیقات انجام شده در زمینه مهاجرین افغانی بویژه در ایران بسیار معدود است لکن مرور همین تجارب معدود نیز تصویر گویاتری از این واقعیت را در ایران ترسیم می‌نماید.

در تحقیقی که توسط عباسی شوازی و همکارانش در خصوص بازگشت مهاجرین افغان ساکن تهران به کشورشان انجام گرفته ، شبکه‌های اجتماعی مهاجرین به سه دسته‌ی ایرانیان، بستگان و آشنایان افغان ساکن در ایران و اقوام و خانواده‌های مقیم افغانستان تقسیم شده است. از جمعیت نمونه تنها حدود ۴۰ درصد از پاسخگویان مدعی شدند که ایرانیان را ملاقات می‌کنند. در ارتباط با شبکه‌های خویشاوندی حدود ۹۸ درصد از پاسخگویان، افغان‌های خویشاوند و آشنا بودند که یکدیگر را از مبدأ یعنی افغانستان، می‌شناختند. بعضی از پاسخ‌دهندگان بیان کردند که روابط آن‌ها با اقوام و خانواده‌های افغانی به گونه‌ای است که در غم و شادی یکدیگر شریک می‌باشند. از میان پاسخگویانی که خانواده یا اقوامی در افغانستان داشتند در حدود ۳۶ درصد با اقوامشان تماس تلفنی داشته‌اند و ۱۲ درصد نیز هیچ ارتباطی با خویشاوندانشان نداشتند و ۹ درصد نیز از طریق آشنایانی که بین ایران و افغانستان در رفت و آمد هستند از احوال خویشاوندان‌شان آگاه می‌شوند (عباسی- شوازی و دیگران، ۲۰۰۵).

در پیمایش دیگری در زمینه عوامل مؤثر بر بازگشت مهاجرین افغان که بر روی ۴۰۰ نفر از سرپرستان خانوار مهاجر افغان ساکن در شهرک گلشهر مشهد انجام گرفته این نتیجه حاصل شده که مهمترین عامل مؤثر بر عدم تمایل افغانی‌ها به بازگشت به موطنشان در نیروی دافعه‌ی بسیار قوی "وجود جنگ و درگیری‌های داخلی" در کشور مبدأ مهاجرت یعنی افغانستان نهفته است (جمشیدیها و علی‌بابایی، ۱۳۸۱).

فکوهی و رکوعی در بررسی وضعیت زندگی خانوادگی افغان‌های حاشیه‌نشین شهر تهران از منظر انسان‌شناختی سعی نموده‌اند علاوه بر نگاهی به فضای زندگی این خانواده‌ها، توصیفی از گروه‌های سنی، جنسیت، آموزش، اوقات فراغت، بزهکاری و کنترل جمعیت در چند خانواده‌ی افغانی ارائه دهند. روش اصلی مورد استفاده در این تحقیق، روش مشاهده‌ای به واسطه‌ی حضور مستمر محقق در محل و انجام مصاحبه‌هایی به صورت گفتگوهای نسبتاً طولانی با اعضای فامیلی متشکل از ۷ خانواده که به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند، بوده است. در روند این تحقیق مشاهده شده که خانواده‌های افغانی شهرک راه‌آهن رابطه‌ی خوبی با همسایگان ایرانی خود دارند، به طوری که وقتی از زنان این

خانواده‌ها درباره بهترین دوست‌شان سؤال می‌شود، معمولاً یکی از خانم‌های ایرانی همسایه را نام می‌برند و از گذراندن وقت زیادی در روز با ایشان صحبت می‌کنند (فکوهی و رکوعی، ۱۳۸۷).

در همین راستا مجموعه تحقیقات موردی^۱ درباره‌ی زندگی افغان‌ها در سه شهر کویت، پیشاور و کراچی پاکستان که توسط واحد تحقیقات و ارزیابی افغانستان^۲ در سال ۱۳۸۳-۱۳۸۴ صورت گرفته، بر استراتژی‌های معیشتی، شبکه‌های اجتماعی و حمایتی، پیوند مهاجرین با کشورشان افغانستان و پیوندهای فرامرزی تمرکز یافته است. در این تحقیقات شبکه‌های اجتماعی مهاجرین افغان در پاکستان، همراه با سابقه‌ی روابط خویشاوندی، قومی، مذهبی یا سیاسی به عنوان شاخص‌های عمده‌ای در انتخاب محل زندگی برای افغان‌ها توصیف شده است. به عنوان مثال شهر پیشاور محل خوبی برای پشتون‌ها بوده زیرا که امکانات جذب به بازار کار برای افغانی‌ها در حد یک شهروند محلی ساده بوده است، همچنین روابط قومی به ایشان اجازه می‌داد تا به سادگی صاحب کارت شناسایی شوند. شهر کویت نیز شبکه‌های حمایتی را برای مهاجرین افغانی مهیا ساخته که در تهیه کارت شناسایی، آن‌ها را کمک می‌نمایند. مردم مهاجر قوم هزاره در کویت تحت رهبری قوم هزاره قرار گرفته و اسماعیلی‌ها در حالی در کراچی سکونت گزیده‌اند که از جانب مؤسسات اسماعیلی برایشان سرپناه و معیشت تهیه شده است. به عبارت دیگر وجود شبکه‌های اجتماعی در امتداد خطوط خویشاوندی، قومیت، مذهب یا وابستگی سیاسی یک عامل بسیار مهم در مهاجرت و معیشت مردم افغانی در کراچی می‌باشد در واقع آن‌ها منابع قوی حمایتی و پشتیبانی برای مهاجران افغانی محسوب می‌شوند. این تحقیقات نشان می‌دهد که روابط قومی، پیوند حیاتی برای اجتماعات افغان در داخل و خارج از کشور است و زنده ماندن و باقی ماندن آن‌ها تا حد زیادی به این ارتباطات و پیوندها بستگی دارد. در کراچی پیوندهای قومی از طرق مختلف، کارکرد حمایت اجتماعی را ایفا کرده و تسهیل کننده‌ی مهاجرت می‌باشند. پشتون‌های افغان حتی قبل از اشغال شوروی در سال ۱۹۷۹ نیز در کراچی زندگی می‌کردند و برخی از خویشاوندان آن‌ها از استان‌های شرقی مستقیماً به پاکستان مهاجرت کرده‌اند زیرا می‌دانستند از طرف آن‌ها حمایت می‌شوند. مهاجران از یک قوم و قبيله سعی می‌کنند در صورت امکان در کنار یکدیگر زندگی کنند و یکدیگر را استخدام و با همدیگر

---

1. Case Study

2. Afghanistan Research and Evaluation Unit (AREU)

ازدواج نمایند (مجمع تحقیقات علوم اجتماعی، ۲۰۰۶). در تحقیقی درباره‌ی نسل دوم مهاجران افغانی که در کشورهای پاکستان و ایران زندگی می‌کنند و آن‌هایی که به افغانستان برگشته‌اند، دغدغه‌ی این نسل از مهاجرین افغان در کشور پاکستان در خصوص بازگشت به کشورشان بررسی گردیده است. در این تحقیق اهمیت شبکه‌ی خویشاوندی و خانوادگی از این جهت مطرح می‌شود که هرچند احترام به بزرگان، در ساختار قدرت خانواده، روند اتخاذ تصمیم برای بازگشت را شکل می‌دهد، اما این سرپرستان مرد خانواده و پسران بزرگ خانواده هستند که تصمیم نهایی در مورد بازگشت را خواهند گرفت. در مقابل گروه محدودی از زنان جوان مجرد یا متأهل، با جامعه‌ی بیرونی از طریق کار یا تحصیل تعامل دارند و احتمالاً از این طریق نقشی در تصمیم‌گیری برای بازگشت خواهند داشت. از این رو، فراهم‌آوری اطلاعات در مورد شرایط زندگی و فرصت‌ها در افغانستان برای این عده، نقش مهمی در متمایل کردن خانواده‌هایشان برای بازگشت خواهد داشت (سایتو^۱ و هانت^۲، ۲۰۰۷).

از جمع بندی سوابق پژوهشی، اهمیت شبکه‌ی اجتماعی در تبیین مهاجرت، به روشنی آشکار می‌گردد. همان‌گونه که اغلب در ادبیات مهاجرت نیز به شبکه‌های اجتماعی غیر رسمی ارجاع داده می‌شود (پرتس و بُرکز^۳ ۱۹۸۹؛ پرتس ۱۹۹۵ الف؛ ۱۹۹۵ ب؛ فیست ۲۰۰۰، به نقل از پیکستو^۴، ۲۰۰۵: ۹۷). این امر نشان می‌دهد که پیوندهای شخصی، کانال‌های اطلاعاتی، چهارچوبی برای تصمیم‌گیری، و شرایطی را برای حمایت اجتماعی و ادغام برای جریان‌های کنونی مهاجرت فراهم می‌سازند. پیوندهای فردی میان اعضای خانواده و خویشاوند و دوستان و همسایگان به گسترش اطلاعات کمک کرده و می‌توانند به عنوان حمایت اجتماعی و اقتصادی برای مهاجران عمل نمایند. (همان)

مفهوم شبکه‌ی اجتماعی

شبکه‌ی اجتماعی به عنوان یک بافت و مجموعه‌ای از پیوندهای^۵ روابط غیرشخصی و ویژگی‌های آن گره‌ها^۶ در زمینه‌های گوناگون در نظر گرفته می‌شود. (برکمن^۷ و همکاران ۲۰۰۰؛ فیشر^۸ ۱۹۸۲:

---

1. Saito, Mamiko
2. Hunte, Pamela
3. Borocz
4. Peixoto
5. Contact

6. Tie
7. Berkman
8. Fischer

لیتوین^۱ ۱۹۸۲؛ به نقل از گو^۲ و همکاران (۲۰۰۸: ۱۳) در تعریفی دیگر از شبکه‌ی اجتماعی، آن مجموعه‌ای از گره^۳ های اجتماعی وابسته دانسته شده که با یک یا بیش از یک رابطه به هم وصل شده‌اند. گره‌ها یا اعضای شبکه در این تعریف واحدهایی هستند که با روابطی که محقق الگوی آن را مطالعه می‌کند به یکدیگر متصل شده‌اند^۴ (مارین و ولمن^۵، ۲۰۰۹: ۲)؛ (زهانگ^۶، ۲۰۱۰: ۱۲). هم‌چنین از نظر باتز^۷ (۲۰۰۸: ۱۴) شبکه‌ی اجتماعی، از مجموعه‌ای از "موجودیتها"، همراه با "رابطه‌هایی" میان آن آن موجودیتها تشکیل شده است. هاتالا^۸ (۲۰۰۶: ۵) نیز شبکه‌ی اجتماعی را مجموعه‌ای از افراد یا گروههایی از افراد می‌داند که شامل "کنشگران"، با الگوهایی از تعاملات یا "پیوندهای" میان آنان است. این مفهوم در تعریف ویلنا باشی^۹ به عنوان روابط منحصر به فرد افراد معرفی شده‌اند که بافتی از ارتباطات را می‌سازند؛ ارتباطاتی که ارزشمند بوده و به عنوان سرمایه‌ی اجتماعی برای اعضای شبکه محسوب می‌گردند. (۲۰۰۷: ۱۷) هم‌چنین در تعریف دیگری که از شبکه‌ی اجتماعی از سوی میچل^{۱۰} (۱۹۶۹، ۲ به نقل از باستانی، ۲۰۰۱) ارائه شده بر ویژگی‌ها و صفات اضافی پیوندها برای تفسیر رفتار اجتماعی افراد در مجموعه‌ی شبکه‌ای تأکید گردیده است. اما باید دانست که چنین رویکردی در واقع راه را برای تغییر مهمی تسهیل نموده است که بنا به آن، در نظر داشتن مجموعه‌ی افراد به عنوان واحد تحلیل جای خود را به مقوله‌ی ساختار روابط به عنوان نقطه‌ی تمرکز تحقیق سپرده است (دِگین و فُرس^{۱۱}، ۱۹۹۹). بنا به تعریف مذکور، نویسندگان مختلفی (میچل ۱۹۶۹؛ به نقل از بامر^{۱۲} ۲۰۰۴)؛ (ون در پلاگ^{۱۳} و اسکالت^{۱۴} ۱۹۹۷) خصوصیات اصلی شبکه‌ی اجتماعی را در قالب موارد زیر بیان نموده‌اند:

۱. خصوصیات ساختاری شامل اندازه^۱، تراکم^۱، ترکیب^۲، تنوع^۳

1. Litwin
2. Gu, Danan
3. Node
4. Alexandra Marin and Barry Wellman
5. Zhang, Mingxin
6. Carter T. Butts
7. john paul hatala
8. Vilna Bashi
9. Mitchell
10. Degenne, Alain and Forse, Michel
11. Bomar
12. Van der Ploeg
13. Scholte
14. Size

۲. خصوصیات رابطه‌ای^۴ شامل مدت آشنایی^۵، قوت پیوند^۶، فراوانی^۷، صمیمیت^۸، خدمات متقابل^۹
۳. خصوصیات کارکردی^{۱۰}: انواع حمایت‌ها^{۱۱}

ذیلا در مورد هریک از سه خصوصیت شبکه اجتماعی توضیحاتی ارائه می‌گردد.

خصوصیات ساختاری

ساختار اجتماعی به عنوان یک شبکه در بر گیرنده‌ی "اعضای شبکه" و مجموعه‌ای از پیوندهای مرتبط با آنان است. اعضای شبکه می‌توانند اشخاص، گروه‌ها، خوشه‌هایی از پیوند با دیگر مؤسسات باشند. اندازه، ترکیب و تنوع شبکه سه خصوصیت ساختاری مهم شبکه اجتماعی را تشکیل می‌دهند

اندازه شبکه: شامل تعداد کل افرادی است که فرد با آن‌ها در ارتباط است و یا انواع متفاوتی از حمایت-ها را برای فرد فراهم می‌کنند (باستانی، ۲۰۰۱: ۳۵۹).

ترکیب شبکه: ترکیب شبکه از طریق درصد روابط خاص درون شبکه تعیین می‌شود؛ درصد خویشاوندان، دوستان، همسایه‌ها، همکاران. مطالعات گذشته نشان داده‌اند که خویشاوندی هنوز نقش مهمی در شبکه‌های شخصی بازی می‌کنند. ولمن، کارینگتون، و هال دریافتند که خویشاوندان، حدود ۵۰ درصد اعضای صمیمی شبکه را شکل می‌دهند. (باستانی، ۲۰۰۷: ۳۶۱ به نقل از سالار، ۱۳۸۹: ۶۳). دوستان تمایل دارند در ویژگیها و ارزشهای شخصی شان مشابه اعضای شبکه-شان باشند. دوستان به افرادی گفته می‌شود که مردم با آنها احساس صمیمیت و به یکدیگر توجه می‌کنند (لومینتز^{۱۲}، ۱۹۷۷؛ شارما^{۱۳}، ۱۹۸۶؛ اسپینوزا^{۱۴}، ۱۹۹۲ به نقل از باستانی، ۲۰۰۱: ۱۹). همسایه‌ها یا مجاورین مسکونی و همچنین همکاران نیز بخش مهمی از شبکه‌های اجتماعی را تشکیل می‌دهند.

-
1. Density
  - 2 . Network Composition
  3. Diversity

  - 4 . Interactional Characteristics
  - 5 . Durability
  - 6.Strength of Ties
  - 7 . Frequency
  - 8 . Intimacy
  - 9 . Reciprocity
  - 10 . Functional Characteristics
  - 11 . Support
  12. lommnitz
  - 13 .sharma
  14. Espinoza

تنوع شبکه : شامل افراد مختلفی است که شخص می تواند با آنها در یک محیط غیر شخصی ارتباط برقرار کند. بدین معنا که که اعضای شبکه چقدر از لحاظ ویژگی هایی مانند سن، جنس، ملیت، قومیت، مذهب و پایگاه اجتماعی اقتصادی با یکدیگر و با فرد پاسخگو مشابهت دارند و یا متفاوت هستند. یک شبکه متنوع، دسترسی به اطلاعات و حمایت را از منابع چندگانه ای ممکن می سازد. به عنوان مثال شبکه های اجتماعی منابع ارزشمندی برای آگاهی از فرصت های شغلی فراهم می آورد که معمولاً از کانال های همگانی قابل دسترس نیستند؛ همچنین برای تحرک های صعودی و پاداش های شغلی مفید می باشند. (گرانووتر^۱، ۱۹۷۴؛ براس^۲، به نقل از ترس^۳ و هوفمان^۴، ۲۰۰۴: ۱۸)

خصوصیات رابطه ای شبکه

مدت آشنایی : گویای زمانی است که فرد با اعضای شبکه اش تماس داشته است. هر چه مدت آشنایی بیشتر باشد، میزان شناخت اعضا از یکدیگر بیشتر می شود و از آنجایی که از نیازمندی های یکدیگر بیشتر مطلع می شوند کمک بیشتر و بهتری می توانند به فرد فراهم کنند و به عبارتی حمایت های درون شبکه ای بیشتر می شود و پیوند اعضای شبکه نیز محکم تر می گردد (باستانی، ۲۰۰۱: ۱۳۰).

قوت پیوند : تمایل دیگران برای فراهم آوردن منابع برای خود، عموماً با شدت روابط و قوت پیوندها یکسان انگاشته می شود به عبارت دیگر افرادی که دارای قوت پیوند بیشتری می باشند تمایل بیشتری برای کمک کردن به دیگر اعضا دارند. در تعاملات روزانه نیز تفاوت ادراکی از قوت روابط اجتماعی به واسطه ی برچسب های متفاوتی همانند "دوستان" یا "آشنایان"^۵ شاخص بندی می شوند. به طور معمول این قوت در قالب اصطلاحات "ضعیف"^۶ در برابر "قوی"^۷ بیان می شوند (گرانووتر، ۱۹۷۳؛ به نقل از ون درگاگ^۸، ۲۰۰۵: ۲۶-۲۷). پیوندهای قوی به روابط اجتماعی صمیمی و نزدیک اشاره داشته در حالی که پیوندهای ضعیف روابط بیشتر سطحی را در بر می گیرد.

خصوصیات کارکردی شبکه

1. Granovetter
2. Brass
3. Torres
4. Huffman
5. Acquaintances
6. Weak
7. Strong
8. Van der Gaag

حمایت اجتماعی: حمایت اجتماعی یکی از موضوعاتی است که مورد توجه تحلیل‌گران شبکه قرار گرفته است. این پژوهشگران از انواع متفاوت حمایت‌های اجتماعی همچون حمایت مصاحبتی^۱، حمایت عاطفی^۲، حمایت خدماتی^۳، حمایت مالی^۴، حمایت اطلاعاتی^۵ و حمایت مشورتی^۶ نام برده‌اند. به گونه‌ای که این تحقیقات مؤید حمایت و یاری خویشاوندان و اقوام، دوستان، همسایگان و همکاران از اعضای شبکه‌های شخصی خود بوده‌اند (کاترل^۷، ۱۹۹۶)؛ (پسکوسلیدو و لوی^۸، ۲۰۰۲).
 براین اساس چنانچه شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین شامل مجموعه‌ای از افراد در نظر گرفته شوند که با فرد مهاجر دارای تماس و پیوند می‌باشند و این شبکه دارای سه خصوصیت عمده ساختاری، رابطه‌ای و کارکردی هستند، در این ابعاد و عناصر شبکه اجتماعی را می‌توان مطابق با شکل ۱ ترسیم نمود.

شکل ۱. ابعاد و عناصر شبکه اجتماعی

مفهوم	ابعاد	عناصر
		اندازه
	ساختار شبکه	ترکیب
شبکه اجتماعی	تعاملات شبکه	تنوع
		طول رابطه
		قوت رابطه
	کارکرد شبکه	حمایت اجتماعی
		تأیید اجتماعی

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع توصیفی-اکتشافی و روش آن پیمایش بوده که با استفاده از ابزار پرسشنامه انجام پذیرفته است. پرسشنامه‌ی مذکور حاوی اطلاعات شبکه اجتماعی خویشاوندی، دوستی، همکاری و همسایگی و چند خصوصیت زمینه‌ای مرتبط بوده است. واحد تحلیل شبکه

1. Companionship

2. Emotional

3. Services

4. Financial

5. Informational

6. Advice

7. Cotterell, John

8. Pescosolido, Bernice A. and Levy, Judith A

اجتماعی، خانوار مهاجر افغان ساکن در شهرک گلشهر مشهد بوده که با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده ۲۰ خانوار انتخاب و در هر خانوار با سرپرست یا فرد مطلع و کاملاً آگاه نسبت به شبکه‌های سرپرست (به عنوان جایگزین) مصاحبه حضوری به عمل آمده است.

نحوه‌ی سنجش خصوصیات شبکه اجتماعی

خصوصیات شبکه‌ی خویشاوندی، دوستی، همکاری و همسایگی مهاجرین در پژوهش حاضر در سه بُعد ساختاری، رابطه‌ای و کارکردی مورد سنجش قرار گرفته است. در بُعد ساختاری شبکه، اندازه‌ی شبکه برحسب تعداد افرادی است که فرد به طور غیر رسمی در شبکه‌ی روابط خود با آنها در ارتباط بوده؛ ترکیب شبکه بر مبنای تعداد دوستان، همسایگان، خویشاوندان و همکاران شغلی؛ و تنوع شبکه نیز برحسب تنوع پایگاه اقتصادی - اجتماعی (پایگاه بالا، پایین و متوسط) برآورد گردیده است.^۱

در بُعد رابطه‌ای شبکه، طول رابطه برحسب مدت زمان آشنایی فرد با اعضای شبکه و قوت رابطه بر حسب فراوانی و صمیمیت رابطه (تماس‌های رودررو یا تلفنی) فرد با دیگر اعضای شبکه برآورد گردیده است. در بُعد کارکردی شبکه نیز حمایت‌های دریافتی از سوی اعضای شبکه در قالب دو نوع حمایت عاطفی و مالی سنجیده شده است.^۲

یافته‌های تحقیق

در اینجا پیش از ورود به بحث یافته‌های تحقیق، طرح ویژگی‌های جمعیتی مهاجرین ساکن شهرک گلشهر لازم به نظر می‌رسد. این ویژگی‌ها شامل متغیرهای سن، مذهب، وضعیت شغلی، وضعیت تأهل، افراد تحت تکفل، وضعیت مالکیت مسکونی، تحصیلات و فقر نسبی سرپرستان خانوار مهاجر در این منطقه می‌باشد.

^۱ شاخص پایگاه اجتماعی - اقتصادی از ترکیب سه شاخص تحصیلات، پرستیژ شغل و درآمد خانوار در سطح سنجش ترتیبی به دست آمده و بر این اساس آن افراد در سه رده - ی پایگاهی پایین، متوسط و بالا قرار گرفته‌اند. در این بین متغیر پرستیژ شغلی با استفاده از مقیاس مشاغل تریمن کدگذاری شده است.

^۲ علاوه بر خصوصیات شبکه اجتماعی، خصوصیات زمینه‌ای سرپرستان خانوار شامل جنسیت، مذهب، ملیت و قومیت نیز مورد سنجش قرار گرفته‌اند.

شهرک گلشهر در منطقه‌ی پنج- ناحیه‌ی سه شهر مشهد (بر اساس تقسیم‌بندی شهرداری) واقع شده است. ۴۲ درصد از مهاجرین افغانی در مشهد در این شهرک ساکن‌اند و بقیه‌ی مهاجرین در سایر نقاط شهر مشهد پراکنده می‌باشند. سابقه‌ی اقامت مهاجرین افغان ساکن در گلشهر، در شهر مشهد به طور متوسط به ۲۲ سال می‌رسد. در این شهرک در حدود ۹۱,۲ درصد از سرپرست خانوارها مرد و ۸,۸ درصد زن بوده که میانگین سنی آنها به طور متوسط ۴۳ سال می‌باشد. ۹۱,۲ درصد سرپرستان متأهل، ۶,۴ درصد همسرشان فوت کرده و ۱,۸ درصد مجرد بوده و نسبت افراد مطلقه نیز بسیار ناچیز است. در رابطه با مذهب نیز ۱۰۰ مهاجرین در این منطقه افراد مسلمان و دارای مذهب شیعه هستند.

در رابطه با وضعیت شغلی نیز ۸۲,۵ درصد از سرپرست خانوارها شاغل، ۶,۴ درصد بیکار، ۳,۵ درصد محصل و ۷ درصد خانه‌دار بوده‌اند. ۹۵ درصد دارای نوع شغل آزاد و تنها ۵ درصد در مشاغل دولتی اشتغال داشته‌اند. به‌طور دقیق‌تر ۴۶,۶ درصد سرپرستان، کارگر ساده‌ی ساختمان، ۸,۹ درصد کارگر ساده‌ی کارخانه، ۵,۵ درصد بنا و ۴,۸ درصد نیز دستفروش بوده‌اند. به طور متوسط درآمد ماهیانه خانوار ۱۸۵ هزار تومان است. افراد تحت تکفل هر سرپرست نیز به طور میانگین ۵ نفر به- دست آمده است. وضعیت مالکیت مسکونی نیز نشان می‌دهد که ۷۴,۹ درصد اجاره یا رهن‌نشین، ۲۳,۴ درصد ملکی بوده و ۱,۸ درصد نیز نوع مالکیتشان رایگان است. شاخص وضعیت تحصیلات نیز در بین این مهاجرین حاکی از آن است که ۲۸ درصد از افراد بی‌سواد، ۱۳,۵ درصد سوادشان در حد خواندن و نوشتن، ۱۴,۶ درصد ابتدایی، ۱۴ درصد نهضت سوادآموزی، ۱۸,۷ درصد راهنمایی، ۱,۲ درصد متوسطه و ۴,۱ درصد نیز دیپلم بوده و فقط ۶ درصد از افراد دارای تحصیلات دانشگاهی (فوق دیپلم به بالا) می‌باشند. ۸۵,۴ درصد از خانوارهای این منطقه زیر خط فقر نسبی، ۷,۳ درصد در مرز فقر نسبی و ۷,۳ درصد دیگر بالای خط فقر نسبی قرار دارند.

در این قسمت ویژگی‌های شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین افغانی، شامل خصوصیات ساختاری، خصوصیات رابطه‌ای و خصوصیات کارکردی به تفکیک شبکه‌ی دوستی، شبکه‌ی همسایگی، شبکه‌ی

خویشاوندی، شبکه‌ی همکاری و شبکه‌ی اجتماعی کل توصیف می‌شود. همچنین ویژگی‌های جمعیتی شبکه‌ی اجتماعی پاسخگویان در پایان ارائه خواهد گردید.

۱- خصوصیات ساختاری

۱-۱- اندازه‌ی شبکه

جدول ۱-۱-۱- اندازه‌ی شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین افغانی در شهرک گلشهر مشهد (تعداد نمونه = ۲۰)

شبکه اجتماعی کل	شبکه اجتماعی جزء (تعداد نفرات)				اندازه شبکه
	همکاری	خویشاوندی	همسایگی	دوستی	
4.0	.0	1.0	1.0	1.0	کمترین
13.0	3.0	4.0	3.0	3.0	بیشترین
8.95	1.45	2.85	2.30	2.35	میانگین
2.799	1.316	.933	.864	.670	انحراف معیار از میانگین

با توجه به جدول بالا، به طور متوسط، تعداد شبکه‌ی دوستی و همسایگی برای هر پاسخگو ۲ نفر، تعداد شبکه‌ی خویشاوندی ۳ نفر و تعداد شبکه‌ی همکاری نیز ۱ نفر می‌باشد. تعداد شبکه‌ی کل هر پاسخگو نیز به طور متوسط ۹ نفر بوده است.

۱-۲- ترکیب شبکه

جدول ۱-۲-۱- ترکیب شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین افغانی در شهرک گلشهر مشهد (تعداد نمونه = ۲۰)

نسبت شبکه‌های اجتماعی جزء در شبکه‌ی کل (درصد فراوانی معتبر)				ترکیب شبکه
همکاری	خویشاوندی	همسایگی	دوستی	
.0	14.2	10.0	16.7	کمترین نسبت
30.0	57.1	42.8	42.9	بیشترین نسبت
13.91	32.79	26.33	26.95	میانگین
11.488	9.130	9.193	5.949	انحراف معیار

این جدول نشان می‌دهد که به طور متوسط نسبت دوستان ۲۷ درصد، همسایه‌ها ۲۶ درصد، خویشاوندان ۳۳ درصد و همکاران ۱۴ درصد از شبکه‌ی اجتماعی کل را تشکیل می‌دهند. بدین ترتیب خویشاوندان سهم بیشتر و همکاران کمترین سهم را در ترکیب شبکه‌ی کل تشکیل می‌دهند.

۳-۱- تنوع شبکه

جدول ۱-۳-۱- تنوع شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین افغانی در شهرک گلشهر مشهد (تعداد نمونه = ۲۰)

شبکه اجتماعی کل (درصد فراوانی معتبر)	شبکه اجتماعی جزء (درصد فراوانی معتبر)				تنوع پایگاهی شبکه
	همکاری	خویشاوندی	همسایگی	دوستی	
25.0	30.0	65.0	25.0	75.0	پایین
40.0	30.0	30.0	45.0	20.0	متوسط
35.0	5.0	5.0	30.0	5.0	بالا
100.0	۶۵.۰	100.0	100.0	100.0	کل

۷۵ درصد از اعضای شبکه‌ی دوستی پاسخگویان، پایگاه اجتماعی - اقتصادی پایینی دارند. ۲۰ درصد، پایگاه اجتماعی - اقتصادی متوسط و تنها ۵ درصد دارای پایگاه اجتماعی - اقتصادی بالا هستند. در شبکه‌ی همسایگی نیز ۲۵ درصد دارای پایگاه اجتماعی - اقتصادی پایین، ۴۵ درصد دارای پایگاه متوسط و ۳۰ درصد دارای پایگاه اجتماعی - اقتصادی بالا می‌باشند. همچنین ۶۵ درصد از اعضای شبکه‌ی خویشاوندی پاسخگویان، دارای پایگاه اجتماعی - اقتصادی پایین، ۳۰ درصد دارای پایگاه اجتماعی - اقتصادی متوسط و ۵ درصد نیز دارای پایگاه اجتماعی - اقتصادی بالا می‌باشند. در شبکه‌ی همکاری، ۳۰ درصد دارای پایگاه اجتماعی - اقتصادی پایین، ۳۰ درصد دیگر نیز دارای پایگاه متوسطی هستند و فقط ۵ درصد از همکاران شغلی از پایگاه بالایی برخوردارند. در این بین ۳۵ درصد از پاسخگویان هیچ همکار شغلی نداشته‌اند زیرا آنان یا تحت پوشش خیریه هستند و یا زنان سرپرست خانوار می‌باشند که در منزل کار می‌کنند. نهایتاً در شبکه‌ی کل ۲۵ درصد دارای پایگاه اجتماعی - اقتصادی پایینی، ۴۰ درصد اعضا دارای پایگاه اجتماعی - اقتصادی متوسط و ۳۵ درصد دارای پایگاه اجتماعی - اقتصادی بالایی می‌باشند.

۲- خصوصیات رابطه‌ای

۲-۱- مدت آشنایی

جدول ۱-۱-۲- مدت آشنایی در شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین افغانی در شهرک گلشهر مشهد (تعداد نمونه = ۲۰)

شبکه اجتماعی کل (درصد فراوانی معتبر)	شبکه اجتماعی جزء (درصد فراوانی معتبر)			مدت آشنایی در شبکه
	همکاری	همسایگی	دوستی	
35.0	35.0	75.0	20.0	کمتر از پنج سال
30.0	5.0	10.0	20.0	پنج تا ده سال
35.0	25.0	15.0	60.0	ده سال به بالا
100.0	۶۵.۰	100.0	100.0	کل

با توجه به جدول، ۶۰ درصد پاسخگویان، به مدت ده سال و بیشتر با اعضای شبکه‌ی دوستی خود رابطه دارند. ۷۵ درصد از نمونه مدت آشنایی خود را با شبکه‌ی همسایگی کمتر از پنج سال و تنها ۲۵ درصد، این سابقه را با همکاران در حدود ده سال به بالا عنوان نموده‌اند. همچنین ۳۵ درصد هیچ همکاری نداشته‌اند. ۳۵ درصد پاسخگویان مدت آشنایی با شبکه‌ی کل را کمتر از ۵ سال، ۳۰ درصد بین ۵ تا ۱۰ سال و ۳۵ درصد باقیمانده ۱۰ سال به بالا بیان نموده‌اند.

۲-۲- قوت پیوند

۲-۲-۱- فراوانی رابطه

جدول ۱-۱-۲-۲- فراوانی رابطه در شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین افغانی در شهرک گلشهر مشهد (تعداد نمونه = ۲۰)

شبکه اجتماعی کل (درصد فراوانی معتبر)	شبکه اجتماعی جزء (درصد فراوانی معتبر)				فراوانی رابطه در شبکه
	همکاری	خویشاوندی	همسایگی	دوستی	
30.0	35.0	40.0	55.0	45.0	تقریباً هر روز
40.0	10.0	20.0	35.0	30.0	حداقل یکبار در هفته
30.0	20.0	40.0	10.0	25.0	حداقل یکبار در ماه

100.0	۶۵.۰	100.0	100.0	100.0	کل
-------	------	-------	-------	-------	----

جدول بالا نشان می‌دهد ۴۵ درصد از اعضای نمونه تقریباً هر روز با اعضای شبکه‌ی دوستی خود ارتباط متقابل دارند در حالی که این نسبت با شبکه‌ی همسایگی به ۵۵ درصد افزایش و با شبکه‌ی همکاری به ۳۵ درصد کاهش می‌یابد. همچنین تنها ۴۰ درصد از پاسخگویان تقریباً هر روز با شبکه‌ی خویشاوندی‌شان در ارتباط متقابل می‌باشند. ۳۰ درصد پاسخگویان تقریباً هر روز، ۴۰ درصد حداقل یکبار در هفته و ۳۰ درصد حداقل یکبار در ماه با اعضای شبکه‌ی کل در ارتباط متقابل می‌باشند.

۲-۲-۲- صمیمیت

جدول ۱-۲-۲- میزان صمیمیت در شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین افغانی در شهرک گلشهر مشهد (تعداد نمونه = ۲۰)

شبکه اجتماعی کل (درصد فراوانی معتبر)	شبکه اجتماعی جزء (درصد فراوانی معتبر)				میزان صمیمیت در شبکه
	همکاری	خویشاوندی	همسایگی	دوستی	
30.0	15.0	20.0	50.0	20.0	کم
55.0	25.0	45.0	35.0	40.0	متوسط
15.0	25.0	35.0	15.0	40.0	زیاد
100.0	۶۵.۰	100.0	100.0	100.0	کل

جدول شماره‌ی ۱-۲-۲- میزان صمیمیت فرد با اعضای شبکه‌های جزء را نشان می‌دهد؛ بر این اساس ۴۰ درصد از پاسخگویان این میزان را در رابطه با شبکه‌ی دوستی خود زیاد و در حدود ۲۰ درصد آن را کم بیان نموده‌اند. در حالی که در شبکه‌ی همسایگی تنها حدود ۱۵ درصد از افراد خود را در حدّ زیادی با همسایگان‌شان صمیمی دانسته‌اند. در رابطه با شبکه‌ی خویشاوندی نیز حدود ۴۵ درصد افراد میزان صمیمیت زیادی با اعضا داشته‌اند. همچنین در شبکه‌ی همکاری ۲۵ درصد از افراد میزان صمیمیت خود با اعضای شبکه را در حدّ زیادی عنوان کرده‌اند. در رابطه با میزان صمیمیت فرد با اعضای شبکه‌ی کل حدود ۳۰ درصد این میزان را کم، ۵۵ درصد متوسط و ۱۵ درصد زیاد بیان نموده‌اند.

۳- خصوصیات کارکردی

۳-۱- حمایت اجتماعی

۳-۱-۱- حمایت عاطفی

جدول ۳-۱-۱-۱- میزان حمایت عاطفی در شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین افغانی در شهرک گلشهر مشهد (تعداد نمونه = ۲۰)

شبکه اجتماعی کل (درصد فراوانی معتبر)	شبکه اجتماعی جزء (درصد فراوانی معتبر)				میزان حمایت عاطفی در شبکه
	همکاری	خویشاوندی	همسایگی	دوستی	
40.0	30.0	15.0	55.0	30.0	کم
45.0	20.0	40.0	35.0	50.0	متوسط
15.0	15.0	45.0	10.0	20.0	زیاد
100.0	۶۵.۰	100.0	100.0	100.0	کل

این جدول نشان می‌دهد که تنها حدود ۲۰ درصد از پاسخگویان میزان حمایت عاطفی شبکه‌های دوستی از خود را زیاد دانسته‌اند. این میزان (حمایت عاطفی زیاد) برای شبکه‌های همسایگی به ۱۰ درصد و در شبکه‌های همکاری به ۱۵ درصد کاهش می‌یابد. همچنین بنا به نظر ۴۵ درصد از کنشگران کانونی، حمایت عاطفی شبکه‌های خویشاوندی در حد زیادی است. در مجموع در حدود ۴۰ درصد حمایت عاطفی از سوی شبکه‌ی کل را کم، ۴۵ درصد متوسط و تنها ۱۵ درصد آن را زیاد دانسته‌اند.

۳-۱-۲- حمایت مالی

جدول ۳-۱-۲-۱- میزان حمایت مالی در شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین افغانی در شهرک گلشهر مشهد (تعداد نمونه = ۲۰)

شبکه اجتماعی کل (درصد فراوانی معتبر)	شبکه اجتماعی جزء (درصد فراوانی معتبر)				میزان حمایت مالی در شبکه
	همکاری	خویشاوندی	همسایگی	دوستی	
25.0	30.0	30.0	60.0	15.0	کم
55.0	10.0	30.0	30.0	70.0	متوسط
20.0	25.0	40.0	10.0	15.0	زیاد

100.0	۶۵,۰	100.0	100.0	100.0	کل
-------	------	-------	-------	-------	----

جدول مورد نظر در رابطه با میزان حمایت مالی شبکه از اعضا نشان می‌دهد که از نظر ۴۰ درصد از پاسخگویان این نوع از حمایت از سوی شبکه‌ی خویشاوندی در حد زیادی صورت می‌گیرد. در حالی که ۶۰ درصد حمایت مالی همسایگان و ۱۵ درصد حمایت مالی شبکه‌ی دوستان را کم دانسته‌اند. ۲۵ درصد از اعضای نمونه نیز حمایت مالی شبکه‌ی همکاری را در حد زیاد دانسته‌اند. در شبکه‌ی اجتماعی کل، ۵۵ درصد اعضا ابراز داشته‌اند که از حمایت مالی شبکه به میزان متوسطی برخورداراند، ۲۵ درصد این میزان را کم و ۲۰ درصد دیگر زیاد دانسته‌اند.

۴- ویژگی‌های جمعیتی شبکه‌ی اجتماعی پاسخگویان

جدول ۱-۴- ملیت در شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین افغانی در شهرک گلشهر مشهد (تعداد نمونه = ۲۰)

شبکه اجتماعی کل	شبکه اجتماعی جزء (درصد فراوانی معتبر)				ملیت
	خویشاوندی	همکاری	همسایگی	دوستی	
74.28	۱۰۰,۰	40.0	47.5	75.0	افغانی
25.26	-	25.0	50.0	25.0	ایرانی
.4545	-	-	2.50	-	پاکستانی

با توجه به جدول بالا، به طور میانگین ۷۵ درصد از اعضای شبکه‌ی دوستی دارای ملیت افغانی و ۲۵ درصد دیگر دارای ملیت ایرانی بوده‌اند. در شبکه‌ی همسایگی نیز به طور میانگین ۴۷,۵ درصد از دارای ملیت افغان، ۵۰ درصد دیگر دارای ملیت ایرانی و ۲,۵ درصد نیز دارای ملیت پاکستانی بوده‌اند. در شبکه‌ی همکاری، به طور متوسط، ۴۰ درصد اعضا دارای ملیت افغان و ۲۵ درصد دارای ملیت ایرانی می‌باشند. ذکر این نکته درباره‌ی ملیت شبکه‌ی اعضای خویشاوندی نیز مهم است که ۱۰۰ درصد اعضا آن دارای ملیت افغانی می‌باشند. بدین ترتیب در شبکه‌ی کل به طور متوسط، تقریباً ۷۴,۲۸ درصد اعضا دارای ملیت افغان و ۲۵,۲۶ درصد اعضا نیز ایرانی می‌باشند و میانگین اعضای پاکستانی بسیار کم است.

جدول ۲-۴- جنسیت در شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین افغانی در شهرک گلشهر مشهد (تعداد نمونه = ۲۰)

جنسیت	شبکه اجتماعی جزء (درصد فراوانی معتبر)	شبکه اجتماعی کل
-------	---------------------------------------	-----------------

	خویشاوندی	همکاری	همسایگی	دوستی	
مرد	80.0	60.0	68.33	60.83	71.72
زن	20.0	5.0	31.66	39.16	28.27

بنا به جدول شماره‌ی ۲-۴ تقریباً ۶۱ درصد از اعضای شبکه‌ی دوستی مرد و ۳۹ درصد زن بوده‌اند. این نسبت در شبکه‌ی همسایگی به طور متوسط به ۶۸ درصد اعضای مرد و تقریباً ۳۲ درصد اعضای زن تغییر می‌نماید. همچنین به طور میانگین شبکه‌ی همکاری را در حدود ۶۰ درصد مرد و ۵ درصد زن تشکیل می‌دهند. در شبکه‌ی خویشاوندی نیز به طور میانگین ۸۰ درصد مرد و ۲۰ درصد زن می‌باشند. به طور متوسط در شبکه‌ی اجتماعی کل ۷۲ درصد مرد و ۲۸ درصد زن هستند.

جدول ۳-۴- سن در شبکه‌ی اجتماعی مهاجرین افغانی در شهرک گلشهر مشهد (تعداد نمونه = ۲۰)

شبکه اجتماعی کل (درصد فراوانی معتبر)	شبکه اجتماعی جزء (درصد فراوانی معتبر)				سن
	همکاری	خویشاوندی	همسایگی	دوستی	
25.0	5.0	15.0	15.0	20.0	پانزده تا بیست و چهار سال
15.0	20.0	20.0	10.0	35.0	بیست و پنج تا سی و چهار سال
40.0	25.0	25.0	15.0	15.0	سی و پنج تا چهل و چهار سال
20.0	15.0	40.0	60.0	30.0	چهل و پنج سال به بالا
100.0	۶۵.۰	100.0	100.0	100.0	کل

در شبکه‌ی دوستی ۲۰ درصد اعضا در سن پانزده تا بیست و چهار سال، ۳۵ درصد در سن بیست و پنج تا سی و چهار سال، ۱۵ درصد در سن سی و پنج تا چهل و چهار سال و ۳۰ درصد باقیمانده در سن چهل و پنج سال به بالا قرار داشته‌اند. ترکیب سنی در شبکه‌ی همسایگی حاکی از آن است که ۱۵ درصد اعضا در سن پانزده تا بیست و چهار سال، ۱۰ درصد در سن بیست و پنج تا سی و چهار سال، ۱۵ درصد در سن سی و پنج تا چهل و چهار سال و ۶۰ درصد اعضا، در سن چهل و پنج سال به بالا جای گرفته‌اند. توزیع سنی در شبکه‌ی خویشاوندی بنا به جدول بالا نشان می‌دهد که در حدود ۱۵ درصد از اعضای این شبکه در سن پانزده تا بیست و چهار سال، ۲۰ درصد در سن بیست و پنج تا سی و چهار سال، ۲۵ درصد در سن سی و پنج تا چهل و چهار سال و ۴۰ درصد در سن چهل و

پنج سال به بالا بوده‌اند. در شبکه‌ی همکاری تنها ۵ درصد از افراد در سنّ پانزده تا بیست و چهارسال قرار داشته‌اند. در حالی‌که در حدود ۲۰ درصد بین بیست و پنج تا سی و چهار سال، ۲۵ درصد سی و پنج تا چهل و چهار سال و ۱۵ درصد چهل و پنج سال به بالا سن داشته‌اند. در شبکه‌ی کل نیز بیشترین نسبت را در گروه سنّی، سی و پنج تا چهل و چهار ساله‌ها با ۴۰ درصد و سپس پانزده تا بیست و چهار ساله‌ها با ۲۵ درصد به خود اختصاص داده‌اند. گروه سنّی چهل و پنج سال به بالا نیز با ۲۰ درصد و بیست و پنج تا سی و چهار ساله‌ها با ۱۵ درصد کمترین نسبت اعضا را در خود جای داده‌اند.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با توجّه به اهمیتِ وضعیت، آثار و پیامدهای زندگی اجتماعی مهاجرین افغان به عنوان گروه اقلیتی که با نسبت جمعیتی زیاد در ایران اسکان یافته‌اند و همچنین فقدان تحقیقات و بررسی‌های کافی در این باره در صدد برآمد تا به بررسی ویژگی‌های شبکه‌ی اجتماعی این مهاجرین بپردازد.

در واقع همان‌گونه که نشان داده شد اهمیت این شبکه‌ها و خصایص و ویژگی‌های آنها برای مهاجرین و فرآیند مهاجرت بسیار حیاتی به نظر می‌رسد از آن رو که این شبکه‌ها در این فرآیند وارد شده و بر اهداف و مطلوبیت‌های فرد در کشور مبدأ تأثیرگذار بوده و در آن تغییر ایجاد می‌نماید (گُزا، ۲۰۰۴)؛ (گارسیا، ۲۰۰۵).

از سوی دیگر همان‌گونه که پژوهش‌های مختلف نشان داده‌اند شبکه‌های اجتماعی از قبیل شبکه‌های دوستی و خویشاوندی با انواع حمایت‌هایی که از مهاجران صورت می‌دهند آنها را در سازگاری و ادغام در محیط ناآشنا یاری می‌رسانند (مسی^۱ و دوراند^۲، ۲۰۰۳؛ مسی و همکاران، ۱۹۹۰؛ اسمیت^۳، ۱۹۹۵؛ به نقل از نس^۴، ۲۰۰۵).

این پژوهش سعی نموده تا با طرح تعاریف و مبانی نظری در رابطه با شبکه‌ی اجتماعی و استفاده از ویژگی‌های تفکیک‌شده‌ی شبکه در سه قالب ساختی، رابطه‌ای و کارکردی به شناسایی و

---

1. Messey
2. Durand
3. Smith
4. Ness

تحلیل بهتر شبکه‌های اجتماعی مهاجرین افغان با ترکیب دوستان، خویشاوندان، همکاران شغلی و همسایگان دست یابد.

به لحاظ خصوصیات ساختاری همان‌گونه که مشاهده گردید بیشترین سهم از شبکه‌ی کل را خویشاوندان با ۳۳ درصد و کمترین نسبت را همکاران شغلی با ۱۴ درصد به خود اختصاص داده‌اند. با این وجود ۶۵ درصد از اعضای شبکه‌ی خویشاوندی مهاجران دارای پایگاه اجتماعی - اقتصادی پایین و تنها ۵ درصد از آنها از پایگاهی بالایی برخوردار بوده‌اند. هم‌چنین در دیگر شبکه‌های دوستی و همکاران شغلی نیز تنها در حدود ۵ درصد دارای پایگاه بالا بوده‌اند. در این میان شبکه‌ی همسایگی تنها شبکه‌ای است که بیشترین نسبت پایگاه اجتماعی - اقتصادی بالا را به خود اختصاص داده است. این در حالیست که بیشترین نسبت اعضا با ملیت ایرانی نیز در بین شبکه‌ی همسایگی قرار دارند (به طور میانگین ۵۰٪) و ۱۰۰ درصد اعضای شبکه‌ی خویشاوندی مهاجران دارای ملیت افغانی بوده‌اند.

متغیر مدت آشنایی با شبکه‌ی کل نیز که در زمره‌ی ویژگی‌های رابطه‌ای جای می‌گیرد بین ۵ تا ۱۰ سال در حدود ۳۰ درصد و ۱۰ سال به بالا به میزان ۳۵ درصد حکایت از سابقه‌ی آشنایی طولانی مدت بین فرد با اعضای این شبکه دارد.

زیادترین میزان صمیمیت عنوان شده مربوط به شبکه‌ی خویشاوندی در حدود ۴۵ درصد بوده در حالی که تنها ۱۵ درصد از کنشگران کانونی صمیمیت خود را با همسایگان‌شان در حد زیادی عنوان نموده‌اند.

هر دو متغیر حمایت عاطفی و مالی نیز بیانگر نقش و اهمیت فراوان شبکه‌ی خویشاوندی برای پاسخگویان است به طوری که ۴۰ درصد از نمونه هر دو حمایت عاطفی و مالی را از سوی خویشاوندان در حدّ زیادی دانسته در حالی که تنها ۱۰ درصد این حمایت را از سوی همسایگان زیاد دانسته‌اند. متغیرهای زمینه‌ای تحقیق نیز نشان از نسبت زیاد اعضای افغان (در حدود ۷۴,۳۰ درصد) نسبت به اعضای ایرانی (در حدود ۲۵,۳ درصد) در شبکه‌ی کل دارد.

هم‌چنین تمامی اعضای شبکه‌ی افغان دارای قومیت هزاره و شیعه بوده‌اند.

بدین ترتیب نتایج پژوهش حاضر بر اهمیت شبکه‌ی خویشاوندی نسبت به دیگر شبکه‌های مهاجرین تأکید دارد؛ همچنان که الیزابت بات^۱ (۱۹۷۱: ۲۹۵) بر اهمیت خویشاوندان در میان دیگر شبکه‌های اجتماعی از سه جهت تأکید می‌نماید: اول آن که اقوام و خویشان از آن‌جا که یکدیگر را می‌شناسند احتمالاً در ناحیه‌ی شبکه‌ی خویشاوندی پیوندهای نزدیکتری از سایر بخش‌ها وجود داشته باشد. دوم، روابط با خویشاوندان نزدیک، نسبتاً دائمی می‌باشند. و سوم، خویشان نقش مهم دوگانه‌ای نه تنها در جهت حمایت بلکه تقسیم ازدواج در خانواده‌ها در یک شبکه ایفا می‌کنند.

منابع

- باستانی، سوسن و صالحی هیکویی، مریم. (۱۳۸۶). سرمایه اجتماعی شبکه و جنسیت، بررسی ویژگی‌های ساختی، تعاملی و کارکردی شبکه اجتماعی زنان و مردان در تهران، نامه علوم اجتماعی، شماره ۳۰
- پهلوان، چنگیز (۱۳۶۸)، در زمینه‌ی ایران‌شناسی (گوشه‌هایی از زندگی مهاجران افغان در ایران). تهران: به‌نگار
- سالار، علی (۱۳۸۹)، بررسی ویژگی‌های شبکه‌ی اجتماعی همسرگزینی و تاثیر آن بر رضایت از زندگی زناشویی در بین مردان متاهل شهر مشهد . دانشگاه فردوسی مشهد: پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد
- جمشیدیها، غلامرضا. علی‌بابائی، یحیی. (۱۳۸۱). بررسی عوامل مؤثر بر بازگشت مهاجرین افغانی با تکیه بر ساکنین شهرک گلشهر مشهد. نامه‌ی علوم اجتماعی. شماره‌ی ۲
- فکوهی، ناصر. رکوعی، فاطمه. (۱۳۸۷). بررسی آموزش و اوقات فراغت خانواده‌های مهاجر افغانی حاشیه‌نشین با مطالعه موردی شهرک راه آهن تهران. برگرفته از وبسایت: <http://mohajerinnews.mihanblog.com/post/192>

- Abbasi_Shavazi. Mohammad Jalal. Glazebrook, Diana. Jamshidiha, Ghplamreza. Mahmoudian, Hossein and Sadeghi, Rasoul (2005). Return to Afghanistan? A Study of Afghans Living in Mashhad, Islamic Republic of Iran. Kabul: Afghanistan Research and Evaluation Unit

---

1. Bott, Elizabeth

- Abbasi_Shavazi. Mohammad Jalal. Glazebrook, Diana. Jamshidiha, Ghplamreza. Mahmoudian, Hossein and Sadeghi, Rasoul (2005). Return to Afghanistan? A Study of Afghans Living in Tehran, Islamic Republic of Iran. Kabul: Afghanistan Research and Evaluation Unit
- Bashi, Vilna (2007). Survival of the knitted: immigrant social networks in a stratified world. California: Stanford University Press
- Bastani, Susan 2001. MIDDLE CLASS COMMUNITY IN TEHRAN: SOCIAL NETWORKS, SOCIAL SUPPORT AND MARITAL RELATIONSHIPS. University of Toronto: A thesis for the degree of Doctor of Philosophy
- Bomar, Perri J. (2004).Promoting health in families: applying family research and theory to nursing practice. Pennsylvania: Elsevier
- Bott, Elizabeth (1971). Family and Social Network Roles, Norms, and External Relationships in Ordinary Urban Families. The United States: Tavistock Institute of Human Relations
- Bruhn, John G. (2005). The sociology of community connections. The United States: Springer Science + Business Media
- Butts, Carter, 2008. " Social network analysis: A methodological introduction". Journal of Social Psychology (pp 13–41)
- Collective for Social Science Research (2005) Afghans in Karachi: (Migration, Settlement and Social Networks). Kabul: Afghanistan Research and Evaluation Unit (AREU)
- Collective for Social Science Research, (2006) Afghans in Peshawar (Migration, Settlements and Social Networks). Kabul: Afghanistan Research and Evaluation Unit (AREU)
- Collective for Social Science Research,(2006) Afghans in Quetta (Settlements , Livelihoods, Support Networks and Cross-Border Linkages). Kabul: Afghanistan Research and Evaluation Unit (AREU)
- Collective for Social Science Research, (2006) Afghans in Pakistan: Broadening the Focus. Kabul: Afghanistan Research and Evaluation Unit (AREU)

- Cotterell, John (1996). Social Networks and Social Influences in Adolescence. London: Rutledge
- Degenne, Alain and Forse, Michel (1999). Introducing Social Networks. Arthur Borges. London: Sage Publications
- Garcia, Carlos. (2005). Buscando Trabajo: Social Networking among Immigrants from Mexico to the United States. Sage publication: *Hispanic Journal of Behavioral Sciences* 27: 3
- Goza, Franklin. , 2004-08-14 "Immigrant Social Networks: The Brazilian Case" *Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association, Hilton San Francisco & Renaissance Parc 55 Hotel, San Francisco, CA, <Not Available>*. 2009-05-26 from http://www.allacademic.com/meta/p111245_index.html
- Gu, Danan, Feng, Qiushi and Sautter, Jessica (2008). Social Network Types, Intimacy and Healthy Longevity among the Chinese Elderly. In Garner, Janet B. and Christiansen Thelma C. (Eds). *Social sciences in Health care and medicine*. New York: Nova Science Publishers. (pp 11-50)
- Hatala, John-Paul, 2006. Social Network Analysis in *Human Resource Development: Human Resource Development*. Vol. 5, No.1, 45-71
- Johnson, Chris. (2004). Afghanistan. UK: Oxfam GB.
- Marin, Alexandra., Wellman, Barry, 2010." social Network Analysis: An Introduction, forthcoming in *Handbook of Social Network Analysis* Edited by Peter Carrington and John Scott" Sage
- Nobil Ahmad, Ali. (2008). the romantic appeal of illegal migration: Gender, masculinity and human smuggling from Pakistan. In Schrover, Marlou; Van der leun, Joanne; Lucassen, Leo and Quispel, Chris (Eds). *Illegal Migration and Gender in a Global and Historical Perspective..* Amsterdam: Amsterdam University Press. (pp 127-146)
- Ness, Immanuel. (2005) Immigrants, unions, and the new U.S. labor market. Philadelphia: Temple University Press

- Peixoto, João (2005) the Social Foundations of Labour Markets: Foreign Immigration in Portugal. In Koniordos, Sokratis M. (Ed) Networks, trust, and social capital: theoretical and empirical from Europe. England: Ashgate Publishing Company. (pp 91-118).
- Pescosolido, Bernice A. and Levy, Judith A.2002. The Role of Social Networks in Health, Illness, Disease and Healing: The Accepting Present, the Forgotten Past, and the Dangerous Potential for a Complacent Future. Social Network and Health, Volume 8, (pp 3-25)
- Saito, Mamiko and Hunte, Pamela (2007) To Return or to Remain: The Dilemma of Second-Generation Afghans in Pakistan, Afghanistan Research and Evaluation Unit.
- Strand, Arne; Suhrke, Astri and Berg Harpviken, Kristian (2004), Afghan Refugees in Iran: From Refugee Emergency to Migration Management, Chr.Michelsen Institute.
- Torres, Lisa and Huffman Matt L. (2004) Who Benefits? Gender Differences in Returns to Social Network Diversity. In DiTomaso, Nancy and Post, Corinne (Eds). Diversity in the Workforce. Elsevier: Research in the Sociology of Work, vol. 14
- Van der Gaag, Martin (2005). Measurement of individual social capital. Amsterdam: Netherlands Organization for Scientific Research (NWO)
- Van der Ploeg, Jan and Scholte, Evert (1997). Homeless Youth. London: Sage Publications
- Vertoves, Steven. (2009). Transnationalism. Oxon: Routledge.
- Zhang, Mingxin (2010). Social Network Analysis: History, Concepts, and Research. In Furht, Borko (ED). Handbook of Social Network Technologies Applications. New York: Springer Science+Business Media. (pp 3-22)

سؤالات فرعی تحقیق

سؤالات مربوط به خصوصیات ساختاری شبکه

۱- اندازه‌ی شبکه‌ی مهاجر افغان به تفکیک نوع رابطه (خویشاوندی، دوستی، همکاری، همسایگی) چند است؟

۲- نسبت شبکه‌های مهاجر افغان به تفکیک نوع رابطه (خویشاوندی، دوستی، همکاری، همسایگی) چند است؟

۳- تنوع از حیث متغیر پایگاه اقتصادی- اجتماعی در شبکه‌ی مهاجر افغان به تفکیک نوع رابطه (خویشاوندی، دوستی، همکاری، همسایگی) چگونه است؟

سؤالات مربوط به خصوصیات رابطه‌ای شبکه

۴- مدت آشنایی اعضای شبکه با فرد مهاجر به تفکیک نوع رابطه (خویشاوندی، دوستی، همکاری، همسایگی) چقدر است؟

۵- تعداد تعاملات اعضای شبکه به تفکیک نوع رابطه (خویشاوندی، دوستی، همکاری، همسایگی) با فرد مهاجر چند است؟

۶- میزان صمیمیت اعضای شبکه به تفکیک نوع رابطه (خویشاوندی، دوستی، همکاری، همسایگی) با فرد مهاجر چقدر است؟

سؤالات مربوط به خصوصیات کارکردی شبکه

۷- حمایت مالی اعضای شبکه نسبت به فرد مهاجر به تفکیک نوع رابطه (خویشاوندی، دوستی، همکاری، همسایگی) چقدر است؟

۸- حمایت عاطفی اعضای شبکه نسبت به فرد مهاجر به تفکیک نوع رابطه (خویشاوندی، دوستی، همکاری، همسایگی) چقدر است؟